

УДК 323:321

О. А. Третяк,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології Дніпропетровського
національного університету імені Олеся Гончара

ВПЛИВ НОВІТНІХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто принципи можливості розгортання публічної політичної активності за допомогою новітніх засобів комунікації. Досліджено специфіку використання соціальних комунікаційних мереж у політичній діяльності в сучасній Україні. Оцінено вплив комунікаційних мереж на розбудову публічної сфери порівняно із традиційними ЗМІ.

Ключові слова: соціальні Інтернет-мережі, політична активність, публічна політика, громадянські спільноти, медіа-структури.

А. А. Третяк
**ВЛИЯНИЕ НОВЕЙШИХ КОММУНИКАЦИОННЫХ
ИНТЕРНЕТ-СЕТЕЙ НА РАЗВИТИЕ
ПУБЛИЧНОЙ СФЕРЫ ПОЛИТИКИ**

В статье рассмотрены принципиальные возможности развертывания публичной политической активности с помощью новейших средств коммуникации. Изучена специфика использования социальных коммуникационных сетей в политической деятельности в современной Украине. Оценено влияние коммуникационных сетей на развитие публичной сферы по сравнению с традиционными СМИ.

Ключевые слова: социальные Интернет-сети, политическая активность, публичная политика, гражданские общества, медиа-структуры.

Постановка проблеми. Окреслення медіа-компоненту публічної сфери політики розкривається, серед іншого, у таких характеристиках, як констатація негативної ролі мас-медіа у межах публічної сфери політики перехідного суспільства. Крім того, виявлення окремих чинників, які детермінують діяльність ЗМІ, та класифікація стану медіа здійснюються засобом порівняння з ідеально-типичним станом, запропонованим у межах політико-філософської теорії. Водночас, спроби трансформувати медіа-структуру принаймні в окремих її аспектах подеколи наражаються на незрозуміння з боку основних гравців – держави, інституалізованих політичних сил. Це може означати або брак інновацій, або різкі одномоментні зміни, які дестабілюють політичну ситуацію (приклад країн Близького Сходу у 2011 році) і, знову-таки, стимулюють процес розбудови демократичної публічної сфери політики.

Проблема альтернативності соціальних Інтернет-мереж відносно традиційних ЗМІ як джерел інформування актуалізується саме на предметному полі політики. Це пов'язане, насамперед, із потребами нової соціально-політичної ідентифікації громадян, індивідуалізації політичних уподобань, зручності доступу до інтерактивних ресурсів, реалізації особистісного «політичного Его».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі, автором якої є О. А. Присяжнюк [7], проаналізовано соціальні й технологічні особливості Всесвітньої комп'ютерної мережі та її роль у системі сучасної життєдіяльності. С. М. Коноплицький [2] доклав зусиль до феноменологічного аналізу соціальних аспектів комунікації в мережі Інтернет. У праці за авторством О. В. Маліса [4] доведено, що Інтернет – потужний інформаційно-пропагандистський засіб ведення політичної діяльності, який фактично поєднує функції телебачення та друкованих видань. У його роботі також показано, що специфіка політичного Інтернету полягає в активності споживача політичної

O. A Tretyak
**INFLUENCE OF THE LATEST COMMUNICATIONS
INTERNET-NETWORKS TO THE DEVELOPMENT
OF PUBLIC SPHERE OF POLITICS**

The article considers the fundamental possibility of initiating a public political activity with the latest communication tools. We study the specificity of social communication networks in the political process in modern Ukraine. The influence of communication networks for the development of the public sphere in comparison to traditional media

Key words: social Internet-networks, political participation, public policy, civil society, media structures.

інформації. Однак дослідження політичного значення комунікаційних мереж потребує істотного розширення в межах предметності публічної сфери політики.

Мета статті – пошук відповідей на актуальні для сучасної України питання: чи здатні соціальні мережі забезпечити залучення до публічної політичної активності широких верств населення? Яких рис набуває ця публічна активність і чи сприятиме вона розбудові цивілізованої публічної сфери політики демократичного суспільства?

Основні результати дослідження. Особливим аспектом діяльності медіа як складової сучасної публічної сфери політики є розвиток політичних та соціальних мереж, у яких громадяни знаходять можливість спілкуватися, відстоювати власні позиції і на умовах анонімності оцінювати поточну соціальну й політичну ситуацію. Водночас розвиток новітніх комунікаційних систем не сприяє формуванню справжньої публічної сфери, оскільки політичні суб'єкти намагаються використати їх у своїх цілях. Один із сучасних аналітиків І. Ейдман вважає, що мережева активність політичних гравців у сучасних соціальних та політичних мережах має авторитарний характер. «Поки що і на Заході, і на Сході більшість політиків, які намагаються використовувати технічні можливості мереж в Інтернеті, не розуміють їх соціальну природу. Вони за звичкою ставляться до користувачів як до «гарматного м'яса», як до безмовних дерев'яних солдатів Урфіна Джуйса, покликаних прокласти їм шлях до влади. Політики намагаються застосувати нові технології для реалізації старих електоральних схем: «Ви – мої прихильники? Прийшли до моєї мережі? Тож скидайтеся на мою кампанію, купуйте мою сувенірну продукцію, а тепер марш на мітинг, а потім голосувати, та ще можете поговорити про те, про се, але сильно не захоплюйтеся». Так приблизно будується робота сучасних політичних мереж. Діалогічність, інформаційна культура мереж, навпаки, передбачає рівноправність

користувачів, вільну участь їх в обговоренні та прийнятті рішень, висування лідерів і авторитетів. Авторитарна мережева активність політиків насправді може сприйматися користувачами лише як нав'язливий політичний спам», – указує І. Ейдман [8].

Значення соціальних Інтернет-мереж для публічної сфери політики полягає у технічній можливості публікування думок кожного окремого індивіда. Водночас, через брак самодіяльних і регулярних виступів у мережах політичні сили намагаються організувати їх з метою розширення свого впливу та успіху на виборах. На протидію цій тенденції пропонується концепція мережної партії, або громадської організації, яка будуватиметься не як частина вже існуючої партії, а як нова політична сила на основі користувачів Усесвітньої мережі. «Так можуть працювати ефективні мережі не тільки вже існуючих політичних партій і лідерів. Є перспектива й для створення соціально-мережних політичних рухів «з нуля». У цій ситуації не партія створює свою соціальну мережу, а мережа створюється для того, щоб стати реальною політичною силою. Організатори об'єднують людей із близькими політичними поглядами (наприклад, лівих, ліберальних чи патріотичних) у політичну соціальну мережу. А вже конкретні положення програми, тактику, практичні дії руху, що формується, визначають самі користувачі голосуванням у мережі. Така мережа стає політичним соціально-мережним рухом і переносить свою діяльність в офф-лайн (бере участь у політичному житті; виступах, страйках, виборах і т. ін.)», – зазначає І. Ейдман [8].

Такий підхід є досить революційним для сучасних політичних груп, громадських рухів, у яких наявна управлінська ієрархія. Його основна відмінність – прийняття рішень та механізм організації за вектором «знизу догори». І цей підхід може зробити політичні й соціальні мережі чинником, який дозволить задіяти ресурс нейтрального населення у сучасних умовах із застосуванням комунікаційних технологій. «Соціальна мережа політичного руху буде ефективною і привабливою, якщо з її допомогою прихильники безпосередньо впливатимуть на його політичний курс, роботу парламентської фракції (якщо така є). У цьому випадку мережева організація руху прийде на зміну влади партійної бюрократії та лобістських угруповань, які стоять між політиками і виборцями. Політичні соціально-мережеві рухи в очах виборців стануть демократичною альтернативою традиційним авторитарним, бюрократизованим партіям. Політичні мережі, перетворившись на соціально-мережеві рухи, будуть не лише ефективним політичним інструментом, а й радикально змінять сучасну партійно-парламентську систему», – вважає І. Ейдман [8].

Розробляючи концепцію мережевої політики як альтернативи чинній політиці, де ініціатива належить формальним структурам, основним моментом стає забезпечення привабливості віртуальної політичної участі. Важливим чинником тут є залучення громадян до процесу обговорення і вироблення концепцій дій. З огляду на це у своїй статті «Мережна демократія та політичні соціально-мережні рухи» І. Ейдман зазначає, що найбільшої ваги серед чинників, які приваблюють учасників Інтернет-форумів і регулярних мереж, набуває право на безпосередню участь у прийнятті рішень. «У кожного члена спільноти, – стверджує аналітик, – є іменний аккаунт (за бажання – блог) у спеціальній мережі та право брати участь у всіх голосуваннях щодо прийняття колективних рішень. Рішення приймаються в разі позитивного голосування більшістю учасників спільноти або більшістю з тих, хто проголосував у термін, визначений регламентом» [9].

Поряд із забезпеченням участі в ухваленні рішень неабияке значення має намір змінити політику нової політичної сили відповідно до існуючої ситуації. У цьому випадку важливим є механізм відмови від раніше запропонованих і прийнятих рішень [9].

Учасники громадянської спільноти у будь-який момент можуть більшістю голосів скасувати прийняте рішення або усунути обраного ними представника. «У спільноті існує

своєрідна електронна «скриня для чорних куль», де накопичуються пропозиції щодо скасування або зміни прийнятих рішень. Коли ця скриня переповнюється (тобто, коли більш як половина учасників висловлюється за скасування), то рішення скасовується» [9].

Змістом повернення медійних систем до народу і забезпечення їх участі в політиці є усунення делегованих відносин у межах організаційної структури політичних рухів. Делегування як механізм посередництва, за твердженням Р. Міхельса [5], сприяє олігархізації всіх організаційних структур. Тому провідною рисою нової мережевої політичної сили є «рівноправність учасників. Не існує поділу на виборців і депутатів. Делеговані повноваження можуть мати лише виконавчий характер і не передбачають прийняття принципових рішень (законодавчих, бюджетних, політичних тощо). Повноваження не делегуються гарантовано на той чи інший термін, як у представницькій демократії. Вони припиняються тільки-но учасники перестають довіряти своєму представникові й у нього накопичується критична кількість «чорних куль» [9].

Поряд із соціальним баченням політичних мереж і перспектив їх розвитку та впливу на політичну участь у теоретико-методологічному дослідженні медійної складової публічної сфери політики великого значення набуває її реальний стан, який обумовлюється кількістю населення, залученого в соціальні мережі, і його соціальною структурою. Зокрема, за даними міжнародного соціологічного дослідження «Студенти – образ майбутнього» (воно проводилося серед молоді України, Росії та Казахстану Інститутом Горшеніна у жовтні 2010-го – березні 2011 року), 60,9% – українських, 72,1% – російських і 34,6% – казахських студентів користуються соціальними мережами. Кілька разів на тиждень на подібні сайти заходять 23,6% українських студентів, 16,2% – російських і 21,8% – казахських. Не користуються соціальними мережами 8% українських молодих людей, 6,2% – російських і 20% – казахських [1].

Проникнення Інтернет-мережних технологій у структуру сучасних політичних відносин демонструється реальними політичними діями. Вони акцентують увагу на інформаційній сутності соціальних мереж і, подекуди, рекламують окремі сервіси. У той же час, інші не стають предметом обговорення. Зокрема народний депутат А. Шкіль зауважує: «Я користуюся найкращою з усіх існуючих соціальних мереж – Facebook. У цій мережі в мене власна сторінка, на якій майже 4 тис. друзів. Із більшістю з них я знайомий і абсолютно впевнений, що всі вони знайомі зі мною. Завдяки Facebook я можу активно спілкуватися з різними людьми, це допомагає мені і в політичному житті. У соціальних мережах можна прочитати те, чого тобі, можливо, не скажуть в очі. Я постійно черпаю з цього джерела інформацію, яка допомагає мені в реальному житті» [1].

Оцінка потенціалу соціальних мереж з точки зору практичної політики фокусується навколо їх корисних якостей для забезпечення конкретних потреб. У сучасній політиці позитивно оцінюють наявність соціальних мереж, але бачать і обмеженість їх потенціалу. Провідним способом розрізнення є порівняння мережного спілкування із природним живим спілкуванням. Водночас, ставлення до соціальних мереж, у більшості випадків, є суб'єктивним. Народний депутат України С. Храпов відзначає: «Особисто я соціальними мережами не користуюся, у жодній з них не зареєстрований. Проте ми активно використовуємо соціальні мережі у своїй партійній роботі, створюємо спільноти прихильників лівої ідеї. Я вважаю, що соціальні мережі потрібні. Вони допомагають людям знаходити один одного, виконують важливу суспільну функцію. Наприклад, революції на Близькому Сході починалися з обговорення в соціальних мережах. Водночас, активність у соціальних мережах не може замінити живого спілкування» [1].

Поряд із оцінкою потенціалу соціальних мереж для завдань політичних суб'єктів існує тенденція до осмислення цього потенціалу відносно громадської активності. Одним із таких підходів є пошук способів підвищення ролі загаль-

нополітичних мереж у житті конкретних країн. Політизація соціальних мереж і внесення до їх роботи способів та шляхів обслуговування громадянських інтересів ґрунтується на підходах до контролю за владою через підвищення гласності роботи органів управління. «Оприлюднення порушень законів представниками влади, відеозйомки, фотосесії – найсильніші важелі впливу на роботу чиновників, справжня гласність, шлях до громадянського суспільства», – вважає російський аналітик В. Кудренко [3].

Окрім того, він упевнений, що соціальні мережі можуть сприяти більш відповідальному й раціонально-критичному ставленню населення до медійної активності. У цьому контексті соціальні мережі можна вважати частиною певної контролюючої інстанції усередині самої медіа-системи. Соціально-комунікаційні мережі стають конкурентом звичайних медіа в оцінці подій і боротьбі за аудиторію завдяки використанню таких засобів, як «інформація про «замовні» статті та телепередачі; вибір Інтернет-спільнотою найбільш аморального каналу телебачення; оголошення йому бойкоту телеглядачів на місяць, квартал; обмін інформацією про країни, де порушують права росіян; відмова від придбання їхніх товарів і туристичних послуг. Обговорення нових заходів і методів впливу» [3].

Поряд із технологічним та організаційним вимірами комунікаційно-інформаційної Інтернет-медіа структури у межах публічної сфери значення набуває ефект соціального розшарування, пов'язаний із функціонуванням Інтернет-мереж. Як свідчать дані практичних досліджень, доступ до Інтернету дає змогу застосовувати новітні технології, є способом соціальної диференціації людей. Отже, Інтернет-мережі не можна назвати тією структурою, яка здатна повною мірою замінити реальну політичну і громадську діяльність у межах публічної сфери, особливо в бідних країнах. Водночас, самодіяльна політична активність у розвинених демократіях є прерогативою середнього класу, який має достатньо часу і фінансово-матеріальних можливостей для того, щоб висловлювати свою позицію. «Раніше вважалося, що активність у політичному та соціальному житті країни тісно пов'язана з доходом і освітою. Це твердження справедливе також для політичної активності в Інтернеті. Люди з більш високими доходами активніше беруть участь у політичних онлайн-заходах» [6].

На зміну традиційним формам політичної участі приходять активність у соціальних мережах відносно явищ та компонентів реальної політики. Проявом громадсько-політичної діяльності в соціальних мережах є і оцінка окремих політичних подій та персоналій, і долучення до процесу політичних обговорень. Соціальні мережі дають можливість вільної публікації різноманітних думок, що певним чином розширює поле публічної сфери як якісно нового стану політичної діяльності окремих громадян. Отже, соціальні мережі є чинником політизації і збільшення публічності соціального виміру спілкування. «31% відвідувачів сайтів соціальних мереж вдаються до тих чи інших дій, які можна розцінити як політичну активність, а саме: додавання в коло «друзів» політика, розміщення коментарів у його аккаунті, участь у голосуванні, підтримка кандидата у своєму блозі або аккаунті в соціальній мережі, розміщення фотокарток або записів про поточну політичну ситуацію чи постів, присвячених соціальним проблемам. У цілому, 10% усіх Інтернет-користувачів використовують соціальні мережі для подібної політичної активності» [6].

Соціальна локалізація учасників політичних і соціальних мереж сьогодні деякою мірою є свідченням обмеженості публічно-політичного потенціалу Інтернет-мереж, оскільки користування Інтернетом вимагає певних матеріальних витрат, наявності освітнього і кваліфікаційного рівня. Тому доходи виступають чинником ідентифікації найбільш активних учасників політичного життя. «За даними дослідження, 35% дорослих американців із доходом понад \$100 тис. на рік брали участь у двох або більше онлайн-політичних заходах за останні 12 місяців. Серед американців, які заробляють менш як \$20 тис., таких на-

рахували лише 8%. Примітно, що подібне співвідношення спостерігається і серед тих, хто займається офф-лайновою політичною діяльністю» [6].

Таким чином, розвиток соціальних комунікаційних мереж стає самостійним чинником у структурі явищ, які обумовлюють розвиток складової публічної сфери політики. Технологічна доступність, стрімке кількісне зростання робить соціальні комунікаційні мережі рівноправним із класичними ЗМІ суб'єктом інформаційного поля. Крім того, практики інформаційних мереж забезпечують участь населення у соціально-політичному дискурсі. Усе це веде до формування масової суб'єктності громадян у межах публічної сфери, яка буде зміцнювати її позиції навіть в умовах авторитарних тенденцій у сучасному технологічному демократичному суспільстві.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна висновувати, що зміст діяльності мас-медіа в межах публічної сфери політики має дві основні складові – технологічну логіку процесу передавання інформації та її коментування. На прикладі сучасної України ми бачимо нестачу жанру репортерингу, і у цих умовах політична поінформованість суспільства ставиться під сумнів не через діяльність «авторитарної влади» або інших політичних структур, а через низький фаховий рівень журналістів. Окрім того, оцінити вплив та функціональне навантаження медіа в публічній сфері політики неможливо без громадськості як інтегрованого об'єкту впливу мас-медіа, а також чинника контролю за ними. Ці можливості лише розгортаються за допомогою новітніх соціальних Інтернет-мереж.

Розуміння багатоманітності суб'єктів медіа-простору і різних векторів їх розвитку дозволяє дійти думки про те, що вихідні декларативні засади загальної демократичного процесу не є достатньою умовою для формування публічної сфери. Остання, вочевидь, є наступним кроком, ознакою поглиблення демократичних перетворень. До того ж розвиток плюралізму й індивідуалізму завдяки соціальним мережам не став причиною появи якісних ЗМІ, пов'язаних із соціальними групами та ідеологічним політичним представництвом. Нині морально-етичні вимоги до медіа-складової публічної сфери не є авторитетом для стихійного розвитку мережної медіа-структури, позбавленої державної опіки.

Література

1. Какова роль социальных сетей в украинской политике? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://institute.gorshenin.ua/news/332_Kakova_rol_sotsialnih_setey_v_u.html
2. Коноплицький С. М. Соціальні аспекти комунікації в мережі Інтернет: феноменологічний аналіз : автореф. дис... канд. соціол. наук : 22.00.01 / С. М. Коноплицький ; НАН України ; Інститут соціології. – К., 2007. – 17 с.
3. Кудренко В. Мероприяття по підвищенню ролі соціальних мереж в обществено-политической жизни России [Электронный ресурс] / В. Кудренко. – Режим доступа : <http://www.gidpark.ru/user/554885716/article/334755>
4. Малис О. В. Розвиток Інтернету як комунікативного засобу та його вплив на діяльність суб'єктів політичного процесу в Україні : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. В. Малис ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2009. – 19 с.
5. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. Главы из книги с комментариями / Р. Михельс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/58.php
6. Политикой в Сети занимается обеспеченная молодежь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.web-masteru.info/politikoji-v-seti-zanimaetsja-obespechennaja-molodezh.html>
7. Присяжнюк О. А. Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. А. Присяжнюк ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2007. – 18 с.
8. Эйдман И. Политические социальные сети: «спам» или ключ к победе? [Электронный ресурс] / И. Эйдман. – Режим доступа : <http://igeid.livejournal.com/38647.html>
9. Эйдман И. Сетевая демократия и политические социально-сетевые движения [Электронный ресурс] / И. Эйдман. – Режим доступа : <http://forum-msk.org/material/politic/712087.html>

Стаття надійшла до редакції 7 листопада 2011 року